

Halbersztadt, Jerzy

"Republiki Azji Środkowej 1941-1945.
Oblicze gospodarczo-społeczne",
Elżbieta Szczepanik, Wrocław [etc.]
1983 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 75/4, 839

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Elżbieta Szczepanik, *Republiki Azji Środkowej 1941—1945, Oblicze gospodarczo-społeczne*, Polska Akademia Nauk, Instytut Krajów Socjalistycznych, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1983, s. 310.

Praca w całości oparta jest na radzieckiej literaturze przedmiotu, prasie oraz źródłach drukowanych w ZSRR. Autorka tylko w minimalnym stopniu mogła wzbogacić ten obraz o materiały archiwalne. Dla większości rozpatrywanych zagadnień nie udało się zgromadzić wyczerpujących informacji. Przeważnie tylko ilustrują one ogólne hipotezy, których udowodnienie należy jednak uznać za kwestię przyszłości. Autorka stara się konfrontować obfite informacje statystyczne z różnych opracowań i materiałów, ale poza jej zasięgiem pozostaje badanie sposobu uzyskiwania tych danych, metodologii stosowanej przy obliczeniach, w sprawozdawczości itp.

Przedmiotem rozważań są przemiany w gospodarce i (częściowo) stosunkach społecznych Uzbekistanu, Kirgizji, Tadżykistanu i Turkmenii, które dokonały się w przyspieszonym tempie na skutek oddziaływania toczącej się wojny. Bardzo skromnie natomiast omówiono rolę republik środkowoazjatyckich w całości wysiłku wojennego ZSRR, głównie z powodu braku danych na temat produkcji przemysłu obronnego. Jest to dotkliwa luka, skoro ten dział np. w Uzbekistanie przekroczył w czasie wojny 2/3 produkcji globalnej przemysłu. Omawiane opracowanie jest więc atrakcyjne raczej dla historyków i ekonomistów studiujących najnowsze dzieje gospodarczo-społeczne Azji Środkowej i ZSRR, niż dla osób zajmujących się historią II wojny światowej.

Ze szczegółowych problemów podjętych przez autorkę zwracają uwagę kwestie rozmieszczenia i uruchomienia ponad trzystu fabryk ewakuowanych z zachodniej części ZSRR, rozbudowy energetycznego i surowcowego potencjału republik środkowoazjatyckich, analiza problemów zatrudnienia (zwłaszcza przedstawicieli ludności miejscowej, kobiet i nieletnich). Wysiłki na rzecz rozbudowy przemysłu były dokonywane kosztem rolnictwa, które szczególnie w latach 1941—42 przeżyło wyraźne załamanie. Zmiany w strukturze zasiewów, wprowadzanie nowych kultur itp. zapoczątkowały jednak tendencje kontynuowane po wojnie. Nastąpiły także poważne zmiany w zakresie oświaty, nauki i kultury.

Interesujące są formułowane w różnych miejscach uwagi autorki o właściwościach ówczesnego systemu sterowania gospodarką radziecką. Gwarantował on „dużą elastyczność i umożliwił szybkie przestawienie każdego z działów gospodarki narodowej na tory wojenne”. Z drugiej strony nie można pominąć „całego kompleksu spraw związanych z zarządzaniem, planowaniem i organizacją, które jak się wydaje, były niejednokrotnie przyczyną licznych trudności hamujących systematyczny rozwój gospodarczy i społeczny Azji Środkowej”. W tym kontekście należałoby więcej miejsca poświęcić temu, co autorka enigmatycznie określa jako „przymus administracyjny”.

Zupełnie niezadowolająco wypadły fragmenty pracy poświęcone warunkom bytowej ludności. Wskaźniki statystyczne, którymi autorka się posługuje, ukazują ogólną tendencję (dość oczywistą podczas wojny), ale nawet w przybliżeniu nie oddają tragicznie ciężkich warunków życia i pracy, czy wręcz zjawiska głodu, o których z dużą plastycznością można przeczytać we wspomnieniach (typ źródeł całkowicie w tej pracy pominięty) i radzieckiej literaturze pięknej, np. pióra K. Simonowa, Cz. Ajtmatowa i innych. Nie zostały także wykorzystane relacje Polaków, którzy w latach wojny przebywali w Azji Środkowej.